

Archetype

Αναζητώντας τον (χαμένο) κριτικό λόγο και διάλογο

Τάσος Μπίρης - 07/05/2021

Να πω εξ αρχής ότι, το κείμενο που ακολουθεί, διαπνέεται από ασυνήθιστη (τουλάχιστον όσον αφορά την παρούσα περίπτωση) **αισιοδοξία**, αντιθέτως από ό,τι συνέβαινε τελευταία σε προηγούμενες δημοσιεύσεις μου. Γι' αυτό είχαν άλλωστε ως κοινή προμετωπίδα τους το έργο του εξπρεσιονιστή ζωγράφου Edvard Munk, «Η Κραυγή». Έργο που θεωρείται εμβληματικό, τόσο για την καλλιτεχνική του αξία, όσο και για το -εφιαλτικό- νόημά του.

Και πράγματι, ήταν δημοσιεύσεις που -τηρουμένων των αναλογιών- αναφέρονταν στον σταδιακό **εγκλωβισμό** και την **απομόνωση στον «Εαυτό»** μας, καθώς και στην **ασυνεννοησία** της σχέσης μας με τους εκάστοτε **«Άλλους»**.

Πριν όμως εξηγήσω την αιτία που με καθιστά -έστω και προς στιγμήν- αισιόδοξο, να προσθέσω μερικές ακόμα σκέψεις (διατυπωμένες, όχι στον παρατατικό, αλλά στον ενεστώτα χρόνο) για το **φοβικό - ταυτοχρόνως και επιθετικό- «διπολικό σύνδρομο»** που περιέγραφα προηγουμένως. Σύνδρομο, που όχι μόνο δεν συνθέτει, αλλά αντιθέτως απο-συνθέτει (για την ώρα) τον Κοινωνικό Χώρο.

Και ως τέτοιο «χώρο», δεν εννοώ το πραγματικό, συγκροτημένο, συλλογικό «Όλο» των δημιουργικών σκέψεων και πράξεων της κοινωνίας (εντόπιας και διεθνούς). Περισσότερο εννοώ έναν εικονικό, θορυβώδη, μαζικό, ασαφή «Μη-χώρο», όπου κυριαρχεί η -τάχα- «προωθημένη **επιλεκτική ενασχόληση**» και όχι η **γενεσιουργός εμπλοκή** με τις τέχνες, τα γράμματα και τις επιστήμες.

Κυριαρχούν επίσης:

Ένα (διαρκώς επερχόμενο, αλλά αόριστο) **«νέο»**.

Ένα (καθολικά εξοβελιστέο, αλλά εξίσου αόριστο) **«παλαιό»**.

Και ένα (μονίμως «κρυμμένο στα αζήτητα») πολύτιμο **«διαρκές»**.

Μάλιστα, όλα αυτά συμβαίνουν ενόσω ο ουσιώδης κριτικός λόγος και διάλογος σπανίζουν, αλλά (ευτυχώς) δεν απουσιάζουν. Είναι επίσης ευτύχημα ότι, παρά τη θορυβώδη γιορτή των «συνάξεων της εικονικής υπερ-

κινητικότητας», αυτός ο λόγος και διάλογος έχει δική του φωνή. Φωνή που -αναπάντεχα- **ακούγεται**, ακόμα και **συγκινεί**.

Και γι' αυτό επανέρχομαι στην **αισιοδοξία** που (πιστεύω ότι) διαπνέει το παρόν κείμενο. Γι' αυτό και επιχειρώ να αναδείξω στη συνέχεια, μια από τις δρώσεις εξαιρέσεις στο συλλογικό «σύνδρομο». Εξαιρέση που εφόσον δυναμώσει και αποκτήσει συλλογικό χαρακτήρα, ίσως υπόσχεται μια **ανα-σύνθεση** του «παιχνιδιού» -ευτυχώς.

Παρουσιάσεις βιβλίων και Κριτικός Λόγος:

Ένας ενωτικός πόλος σκέψης και επικοινωνίας στο πλαίσιο του συλλογικού πολιτισμικού και κοινωνικού χώρου.

Ο κριτικός λόγος του Ζωγράφου, Καθηγητή της Σχολής Αρχιτεκτόνων ΕΜΠ, **Δημήτρη Σεβαστάκη**.

Είναι γνωστός (ειδικά στα μέλη της Σχολής Αρχιτεκτόνων) ο δομικός, ήρεμος, στοχαστικός, πεπαιδευμένος (ως προς την γλώσσα, τη σύνταξη της, τις έννοιες και τις λέξεις) λόγος του Δημήτρη Σεβαστάκη. Λόγος που (με εξαίρεση βέβαια τα χρόνια της πανδημίας) διατυπώνεται πριν απ' όλα στο εργαστήριο, στο σχεδιαστήριο, στο αμφιθέατρο, αλλά και στα συλλογικά όργανα της Αρχιτεκτονικής Σχολής.

Επίσης είμαι (από καιρό) γνώστης της μεταφοράς και μετάδοσης αυτού του λόγου στον -εκτός Σχολής- κοινωνικό και πολιτισμικό χώρο. Αλλά με τρόπο που δεν αλλοιώνει (αντιθέτως επιβεβαιώνει) το πνεύμα του. Προσαρμοσμένου όμως, ώστε να είναι κατανοητός και από το νέο (αλλά διαφορετικό) κοινό, στο οποίο επίσης πια απευθύνεται.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα της δραστηριοποίησης του Σεβαστάκη στο ευρύ και δύσκολο αυτό πεδίο, είναι η συμμετοχή του στο «πολιτιστικό ένθετο» της εκπομπής “Evening Report” του Γιώργου Κουβαρά, στο κανάλι Action24.

Έχει νομίζω σημασία ότι κεντρικό αντικείμενο αυτού του «ένθετου» αποτελεί η **κριτική παρουσίαση βιβλίων** επιλεγμένων από τον ίδιο. Είναι έργα σημαντικών συγγραφέων (παλαιών και νέων, γνωστών και μη γνωστών, αλλά εντούτοις αξιόλογων) του εντόπιου και διεθνούς χώρου.

Επιπλέον, είναι βιβλία που, συνήθως, δεν εντάσσονται στην τρέχουσα επικαιρότητα. Αντιθέτως (πιστεύω ότι) συγκροτούν ένα **«εκ βαθέων» και διαρκώς επίκαιρο** νοηματικό κεφάλαιο, πρωτίτως για τον «Άνθρωπο και τα ανθρώπινα».

Και είναι η **αντισυμβατική επικαιρότητα** αυτού του «πνευματικού κεφαλαίου», αλλά και η ανάλογη **κριτική σκέψη** ως επίκεντρό του, που προσδίδουν στο παραπάνω «ζεύγος» αυξανόμενη απήχηση.

Απήχηση, στην οποία -νομίζω- συμβάλλει καθοριστικά η **διφυής** υπόσταση του Σεβαστάκη, ως έγκριτου δρώντος ζωγράφου.

Και -ταυτοχρόνως- ως έγκριτου δρώντος διανοούμενου, όπως ήδη αναφέρθηκε. Αναλόγως, ο κριτικός λόγος του έχει επίσης διφυή χαρακτηριστικά, προς όφελος του **νοήματος** των βιβλίων που παρουσιάζονται.

Είναι δηλαδή λόγος δομικός, στέρεος, αλλά και με ενσυναίσθηση. Αποπνέει σεβασμό, αλλά και έμπνευση, σε αναφορά με αυτά.

Είναι λόγος αντικειμενικός, αλλά και «από καρδίας», με οικονομία λέξεων, όρων, ορισμών. Ταυτοχρόνως όμως και με πλεόνασμα ευαισθησίας απέναντι στους συγγραφείς των οποίων τα βιβλία παρουσιάζει, αλλά και ερμηνεύει.

Έτσι ίσως εξηγείται **διαλεκτικά** και λειτουργεί **συνθετικά** ο συγκεκριμένος κριτικός λόγος στην αντίληψη του κοινού όπου αυτός απευθύνεται. Και τούτο, παρά τις ποικίλες ερμηνείες που επιδέχεται και επιτρέπει. Έτσι καθίσταται δυνατή η «συμφιλίωση» του χρήστη αυτού του λόγου με τον άγνωστο αποδέκτη των νοημάτων του, αλλά και η αντιστροφή αυτής της συμφιλίωσης, δηλαδή με κατεύθυνση από τον δεύτερο προς τον πρώτο.

Και κάτι -νομίζω- σημαντικό:

Έτσι ίσως γεννήθηκε και η παρατήρησή μου για το αναπάντεχο **αρχιτεκτονικό ιδίωμα** που εισάγει ο ζωγράφος στον λόγο του. (Λόγο αμφίσημο, εκ φύσεως).

(Να οφείλεται ίσως αυτό το ιδίωμα σε μια δημιουργική επίδραση της Αρχιτεκτονικής Σχολής στο πνεύμα του **ζωγράφου- δασκάλου** της; Δεν μπορώ να γνωρίζω με βεβαιότητα).

Γνωρίζω όμως ότι και η Αρχιτεκτονική έχει την δική της αμφισημία (ή πολυσημία) ως τέχνη, επιστήμη, κοινωνική σκέψη και πράξη -και ως άλλα πολλά.

Αμφισημία που -νομίζω- επιτρέπει στον Σεβαστάκη να εισαγάγει στη σειρά των βιβλιοκριτικών ή άλλων παρεμβάσεών του και **αμιγώς αρχιτεκτονικά** βιβλία.

Να εισαγάγει επίσης στις βιβλιοκρισίες του (ως ζωγράφος - δάσκαλος μιας Σχολής Αρχιτεκτόνων) αναφορές σε παλαιότερους και νεότερους ή νεότατους αρχιτέκτονες και το έργο τους, αποδίδοντάς τους μάλιστα την -κατά τη γνώμη του - ειδική σημασία τους.

Εννοώ εδώ τις απαραίτητες -αλλά αρκετά σπάνιες για ποικίλους λόγους- δημιουργικές κριτικές αναφορές και συσχετίσεις μεταξύ πανεπιστημιακών διδασκόντων την αρχιτεκτονική (αλλά και μεταξύ διδασκόντων και διδασκομένων την αρχιτεκτονική). Αναφορές και συσχετίσεις, που όμως είναι αναγκαίες για την ολοκλήρωση μιας αρχιτεκτονικής παιδαγωγίας. Καθώς είναι και αυτές, στοιχεία που συμπληρώνουν την ανάλογη παιδαγωγική διαδικασία. (Η μήπως κάνω λάθος;)

Πάντως έχει σημασία ότι στις παρουσιάσεις βιβλίων από τον ζωγράφο Σεβαστάκη, ακούστηκαν και ονόματα αρχιτεκτόνων, αρχιτεκτονικών έργων, **ακόμη και αρχιτεκτονικών βιβλίων** (!) όπως:

Το όνομα **LeCorbusier** και το βιβλίο του για το ταξίδι στο Αιγαίο. Αλλά και ονόματα πολλών άλλων γνωστών ή άγνωστων δημιουργών στο ευρύ κοινό. Όπως, του Κωνσταντίνου Δοξιάδη, του Μανόλη Κορρέ, του Τάση Παπαϊωάννου, του Δημήτρη Γεωργουλή και άλλων.

Όμως το πρόσωπο που φάνηκε ότι -πέραν της παρουσίας του- προκάλεσε στον ζωγράφο βαθιά ανθρώπινη προσωπική συγκίνηση, ήταν ο αρχιτέκτονας Άρης Κωνσταντινίδης, πλαισιωμένος από το βιβλίο του «Για την Αρχιτεκτονική», αλλά και δύο συγκεκριμένα σπίτια που σχεδίασε και πραγματοποίησε.

Ο Σεβαστάκης αναφέρθηκε λοιπόν προσφάτως στον **Άρη Κωνσταντινίδη**, περιγράφοντας αφενός πώς ήταν ως άνθρωπος. Δηλαδή άνθρωπος δύσκολος και επίμονος. Και αφετέρου, πώς λειτούργησε ως αρχιτέκτονας, δηλαδή ως **θεμελιωτής του ελληνικού Μοντερνισμού του '60**.

Πρόκειται για μια σαφή συμπυκνωμένη αποτίμηση της προσφοράς τού εμβληματικού αρχιτέκτονα στη νεότερη ιστορία της ελληνικής αρχιτεκτονικής (και όχι μόνο). Έχει, μάλιστα, ιδιαίτερη σημασία ότι αυτή προέρχεται από δημιουργό και δάσκαλο της νεότερης γενιάς, μιας τέχνης διαφορετικής από την αρχιτεκτονική. Τη ζωγραφική.

Και επιπλέον, ότι η αποτίμηση ακούγεται κατά την παρούσα **ασαφή** περίοδο. Δηλαδή, ενόσω ο **δημόσιος λόγος και διάλογος** για το **ποια** θεωρείται σήμερα «μεγάλη», ή «καλή», ή «κακή», ή -έστω- «σκέτη» (!) αρχιτεκτονική δεν περνά (νομίζω) τις καλύτερες ημέρες της.

Όμως υπάρχουν πάντα εξαιρέσεις. Που επιχειρούν, όπως προσφάτως, «να σώσουν την παρτίδα».

Εξάλλου με ξάφνιασε θετικά ο άρτιος εξειδικευμένος λόγος που χρησιμοποίησε ο ζωγράφος για να περιγράψει τα δυο σπίτια που σχεδίασε ο συγκεκριμένος αρχιτέκτονας: Την «κατοικία Ξύδη» στο Μετσ και την «κατοικία Μόραλη» (δασκάλου και μέντορα του ζωγράφου) στην Αίγινα.

Παρατήρησα ότι ήταν λόγος δομικός, φονξιοναλιστικός, οικονομικός, αλλά και με ενσυναίσθηση, (γυμνή από -υμνητικούς ή αφοριστικούς- βερμπαλισμούς της τρέχουσας πραγματικότητας).

Πιστεύω ότι ήταν ακριβώς ο λόγος που θα επιθυμούσε να ακούσει γι' αυτά και ο (απών πια) δημιουργός τους.

Μια ακόμη σκέψη:

Ολοκληρώνω το κείμενο αυτό με κάτι που μου έκανε εξαρχής εντύπωση. Πρόκειται για το **άρρητο προσωπικό στοιχείο** που διαπερνά τον λόγο του ζωγράφου Σεβαστάκη, **συνενώνοντας** τη **δομή** του με την **ενσυναίσθηση** που (επίσης) τον χαρακτηρίζει.

Είναι μάλιστα περίεργο, ότι το ίδιο αντίρροπο ζεύγος, θεωρημένο στην ευρύτερη έκφασή του, ενώνει σε πολλά πεδία και τις τέχνες μεταξύ τους (αν όχι τους δημιουργούς τους). Όπου έννοιες, όπως ο φονξιοναλισμός, η ιδέα, η δομή, αλλά και η έμπνευση, η αισθητική, η διαίσθηση, αποτελούν, ανέκαθεν, κοινές ή συμπληρωματικές ή αντιθετικές βάσεις αναφοράς τους.

Τη «ζωντανή» έκφραση αυτού του μυστικού **διαλεκτικού** στοιχείου εντόπισα λοιπόν σε ένα μικρό ζωγραφικό έργο του Σεβαστάκη (εικ.4) που όμως λέει τα πάντα γι' αυτόν.

Διέκρινα το έργο αυτό κατά τις παρουσιάσεις των βιβλίων, τοποθετημένο σε μια βιβλιοθήκη στο βάθος του δωματίου.

Απεικονίζει τη **Στέλλα**. Την αγαπημένη κόρη του, που μοιάζει να παρακολουθεί από εκεί (σιωπηλά και με περίσκεψη) το «δρώμενο».

Ως δια μαγείας λοιπόν, η Στέλλα εισάγεται κάθε φορά σε αυτό, κλέβοντας πάντα την παράσταση!

Και τούτο, για χάρη του ζωγράφου, της πληρότητας του διαλεκτικού λόγου του και της νοητικής σχέσης του με τον -όποιο- **παρατηρητικό** θεατή-ακροατή του.....

Τάσος Μπίρης,

Αρχιτέκτων

Αθήνα, 1 Μαΐου 2021

Σημείωση: Τα ζωγραφικά έργα που συνοδεύουν το κείμενο, είναι του Δημήτρη Σεβαστάκη. Έργο τίτλου (πρώτη εικόνα): «**Το έτος 1960**».